

ODABRANA DELA GINTERA GRASA

LIMENI DOBOŠ

MAČKA I MIŠ

PSEĆE GODINE

LIMENI DOBOŠ

GINTER GRAS

Prevela s nemačkog
Olga Trebičnik

■ Laguna ■

Naslov originala

Günter Grass

DIE BLECHTROMMEL

Copyright © Steidl Verlag, Göttingen 1993

Translation copyright © za srpsko izdanje 2014, LAGUNA

Lica i radnja romana su izmišljeni.

Svaka sličnost sa nekom živom

ili umrlom osobom je slučajna.

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Ani Gras

Sadržaj

PRVI DEO

Široka suknja	13
Pod splavom	26
Leptir i sijalica	42
Album fotografija	57
Staklo, staklo, stakalce	72
Raspored časova	87
Raspućin i abeceda.	101
Na daljinu delujuće pevanje pevano sa tamničke kule	116
Tribina	132
Izlozi.	152
Nema čuda	165
Večera na Veliki petak.	180
Suženje u pravcu nogu.	197
Leđa Herberta Trucinskog	209

Nioba	226
Vera Nada Ljubav	243

DRUGI DEO

Olupina	257
Poljska pošta	273
Kula od karata	290
Počiva na Zaspi.	303
Marija	318
Klio	333
Vanredna saopštenja.	347
Gospođi Gref nemoć nositi	360
Sedamdeset i pet kila.	377
Bebrino frontovsko pozorište.	393
Smotra betona ili Mistično varvarski dosadno	408
Sled Hristova	430
Isprašivači.	448
Božićne jasllice	462
Mravlji drum	477
Bi l', ne bi l'	494
Dezinfekciona sredstva	509
Rastenje u teretnom vagonu	523

TREĆI DEO

Kremenjaci i nadgrobnjaci	539
Fortuna Nord.	559
Bogorodica 49	575

Jež	593
U ormaru	609
Klep	623
Na kokosovom tepihu	638
Cviblkelcer	652
Na Atlantskom bedemu ili Bunkerji se ne mogu osloboditi betona	673
Prstenjak	693
Poslednji tramvaj ili Obožavanje tegle za slatko	708
Trideset	727
<i>O autoru.</i>	743

PRVI DEO

ŠIROKA SUKNJA

Priznajem: stanovnik sam klinike, moj me bolničar posmatra, ne ispušta me iz vida; na vratima postoji, naime, špijunka i moga bolničara oko je od one mrke boje koja mene, plavookog, ne može da prozre.

Bolničar mi, znači, ne može biti neprijatelj. I, eto, zavoleo sam ga; čim mi kroči u sobu, stanem svom posmatraču iza vrata pričati dogodovštine iz svog života, e da bi me upoznao, uprkos špijunki koja ga u tome sprečava. Dobričina, izgleda, ceni moje priče, jer dok mu koju odlažem, pokaže mi u znak zahvalnosti svoju najnoviju čvornu tvorevinu. Ne znam da li je umetnik ili nije. Znam samo to da bi štampa svakako lepo primila izložbu njegovih kreacija, a namamio bi se, bogme, i pokoji kupac. Posle poseta zareda ti on, tako, po bolesničkim sobama, pokupi sve moguće kanape, razmrsi ih, pa ih onda vezuje, sve čvor do čvora, u najraznovrsnija čudovišta koja onda umače u gips, ostavlja da se stvrdnu i onako stvrdnuta nabada na pletaće igle i učvršćuje na daščice.

Često se nosi mišlju da svoja dela šareni. Odgovaram ga, pokazujem mu svoj belo lakirani gvozdeni krevet i molim

da ovu postelju nad posteljama izvoli sebi predstaviti šareno obojenu. U takvim prilikama, užasnut, pljesne svojim bolničarskim rukama iznad glave, pokuša da na svom, inače bezizraznom licu, dočara sve moguće nijanse straha, i oduстане najzad od svojih šarenih planova.

Moj belo lakirani gvozdeni bolesnički krevet je, dakle, merilo. Meni je čak i više: krevet je moj konačno postignuti cilj, moja uteha, a mogao bi mi biti i vera kad bi mi uprava bolnice dozvolila da na njemu izvedem izvesne izmene: ogradu bih dao povisiti tako da mi niko više ne bi mogao prići suviše blizu.

Moj, među belim gvozdanim šipkama tkani mir jednom nedeljno prekida dan posete. Onda dolaze oni koji hoće da me spasu, oni kojima čini zadovoljstvo da me vole, oni koji kroz mene hoće sebe da cene, poštuju i upoznaju. Kako su slepi, nervozni, kako su nevaspitani. Makazicama za nokte stružu po mojim belo lakiranim krevetskim šipkama, hemijskim i mastiljavim olovkama škrabaju izdužene, skaredne figure po laku. Moj advokat vam, na primer, s najvećom bukom upadne u sobu i svaki put natakari svoj najlonski šešir na donji levi stub mog kreveta. Dokle god traje njegova poseta – a advokati umeju mnogo da pričaju – gotovo je s mojim duševnim mirom i dobrim raspoloženjem, a sve samo zbog onog njegovog nasilničkog čina.

Pošto mi posetioци deponuju svoje darove na beli, voštanim stolnjakom prekriveni stolić ispod akvarela sasa, pošto uspeju da mi saopšte sve svoje tekuće i buduće pokušaje spasavanja i ubede mene, kojeg neumorno nastoje da spasu, u visoki standard svoje ljubavi prema bližnjem, pošto sve to urade, oni ponovo nalaze zadovoljstvo u sopstvenom postojanju i napuštaju me. Tada ulazi moj bolničar da provetri i pokupi kanape s poklonjenih paketića. Na to sedne na moj

krevet, dreši uzice i posle vetrenja često nađe još toliko vremena da širi tišinu, dok mi tišina nije Bruno, a Bruno tišina.

Bruno Minsterberg – mislim tu na svog bolničara i ostavljam igru reči po strani – kupio je za moj račun pet stotina tabaka pisaće hartije. Bruno, koji je neoženjen, bez dece i rodnom iz Zauerlanda, opet će otići, ukoliko zaliha ponestane, u malu papirnicu gde se prodaju i igračke, i stvoriti mi potrebno nelinirano mesto za moju, nadam se, dobru memoriju. Nikad za ovu uslugu ne bih mogao zamoliti bilo koga od svojih posetilaca, advokata, ili možda Klepa. Brižna ljubav, koju su odvojili za mene, svakako bi zabranila prijateljima da mi donesu jednu tako opasnu stvar kao što je neispisana hartija, i predaju je na slobodnu upotrebu mom neiscrpnom, blagoglagoljivom duhu.

Kad sam upitao Bruna: „Oh, Bruno, bi li mi kupio pet stotina araka nevinog papira?“, odgovorio je, zagledan u tavanicu i kažiprsta uprta u istom pravcu, ne bi li na taj način otkrio odgovarajući sinonim: „Mislite, beli papir, gospodine Oskare.“

Ostao sam pri reči nevin i zamolio Bruna da tako kaže i u prodavnici. Kad se predveče vratio s paketom, hteo je da se prikaže kao u misli utonuo Bruno, te je nekoliko puta uporno upiljio pogled u tavanicu, sa koje je dobijao sva svoja nadahnuća, i malo posle izustio: „Preporučili ste mi pravu reč. Zatražio sam nevin papir i prodavačica je žestoko pocrvenela pre nego što mi je donela ono što sam tražio.“

Uplašen da ne razveze razgovor o prodavačicama i papirnicama, smesta sam se pokajao što sam hartiju nazvao nevinom, pritajio se i sačekao da Bruno izađe iz sobe, pa tek onda otvorio paket sa pet stotina tabaka pisaće hartije.

Nisam previše dugo dizao i odmeravao teško savitljivi paket. Odbrojao sam deset tabaka, a ostatak stavio u noćni

ormarić; nalivpero sam našao u fioci pored albuma sa fotografijama: puno je, u mastilu neću oskudevati, sad samo kako da počnem?

Priču možeš početi u sredini, pa odande smelo zakoračiti napred ili natrag i stvoriti gužvu. Možeš se predstaviti i modernim, pa zbrisati sva vremena i razdaljine i posle razglasiti ili dati da se razglasi da si napokon i u poslednjem času rešio problem prostora i vremena. Možeš čak i sasvim u početku ustvrditi da je danas sasvim nemoguće napisati roman, i posle, takoreći iza sopstvenih leđa, leći na rudu, da bi se naposletku iščaurio u poslednjeg mogućeg romanopisca. Rekli su mi da vrlo lepo i skromno zvuči, ako u samom početku izjaviš: Nema više junaka romana, jer nema više individualista, jer je individualnost nestala, jer je čovek usamljen, svaki čovek podjednako usamljen bez prava na individualnu usamljenost i kao takav tvori bezimenu i bezjunačnu masu. Možda je sve to tačno i istinito. No za sebe, Oskara, i svog bolničara Bruna hteo bih da konstatujem sledeće: Obojica smo junaci, sasvim različiti junaci, on iza špijunke, ja ispred nje; i kad on otvori vrata, nas dvojica i pored sveg prijateljstva i usamljenosti još uvek nismo nikakva bezimena i bezjunačna masa.

Počinjem daleko pre sebe; ne treba, naime, da opisuje svoj život onaj ko nema strpljenja da se pre datiranja svog rođenja ne seti bar polovine svojih deda i baba. Svima vama koji izvan moje klinike vodite komplikovane živote, vama prijateljima i svakonedeljnim posetiocima koji nemate pojma o mojoj zalihi papira, vama sada predstavljam Oskarovu babu s materine strane.

Jednog poznog oktobarskog poslepodneva moja baba Ana Bronska sedela je u svojim suknjama na kraju krompirišta. Pred podne ste mogli videti babu kako je grabuljama

skupila uveli drač u gomile, kako je u podne pojela hleb sa mašću i sirupom, na to još jedanput prekopala njivu i naposljetku sela u svojim suknjama između dve skoro pune korpe. Ispred uspravljenih đonova od čizama sa kopicama okrenutim unutra, sagorevala je pleva od krompira; pokatkad bi astmatično palacnuo pokoji plamičak i dim se potrbuške i pipavo razišao po malo nagnutoj zemljinoj kori. Bilo je to leta Gospodnjeg hiljadu osamsto devedeset i devetog; sedela je u srcu Kašubije, blizu Bisaua, bliže ciglani, pred Ramkauom je sedela, iza Fireka, u pravcu drumu za Brentau, između Diršaua i Karthauza; za leđima joj je bila crna šuma Goldkrug, i tu je sedela i leskovim, na vrhu ugljenisanim prutom gurala krompir pod vreli pepeo.

Ako sam maločas posebno istakao suknju moje babe, i rekao, nadam se, dovoljno jasno: Sedela je u svojim suknjama – pa, štaviše, poglavlju dao naslov „Široka suknja“, to sam uradio zato što sam svestan šta dugujem tom odevnom komadu. Moja baba nije nosila samo jednu suknju, četiri suknje je nosila, sve jednu povrh druge. Ali ne možda jednu gornju i tri donje; sve četiri su bile takozvane gornje suknje, jedna suknja nosila je drugu, a ona je nosila sve četiri po sistemu po kome se svaki dan menjao njihov redosled. Što je juče bilo gore, to je danas bilo odmah ispod, a druga je bila treća suknja. Što je još juče važno kao treća suknja, to je danas bilo odmah do tela. Ona juče njoj najbliža suknja danas je javno pokazivala svoj uzorak, što zapravo i nije bio uzorak, jer sve suknje moje babe Ane Bronske davale su prednost boji krompira. Mora da joj je ta boja dobro stajala.

Osim ovom bojom, suknje moje babe odlikovale su se i ekstravagantno bogatim utroškom tekstila. Kad bi dunuo vetar, one bi se našušurile, naduvale, kad bi mu dodijalo, one bi splasnule; kad je prolazio kraj nje, one su šuštale, a kad

joj je brisao u leđa, sve su četiri letele pred mojom babom. Kad bi sela, skupila bi suknje oko sebe.

Sem ove četiri stalno nabučene, viseće, u naborima padajuće ili kruto i prazno kraj njenog kreveta stojeće suknje, imala je baba još i jednu petu. Ovaj komad se ni u čemu nije razlikovao od druga četiri komada boje krompira. A ni ta peta suknja nije bila uvek jedna te ista peta suknja. Kao i njene sestre – suknje su, naime, ženskog roda – bila je i ona podložna menama, pripadala je četirima nošenim suknjama i kad joj je došlo vreme, a to će reći svakog petog petka, morala je kao i one u korito, a sledeći dan, u subotu, na konopac ispred kuhinjskog prozora, i kad je bila suva, na sto za glačanje.

Kad bi se baba posle takve jedne subote kad je pravila veliko spremanje, mesila kolače, prala i glačala rublje, posle muže i polaganja kravi, potopila cela u čabar, predala se sva sapunici, pa onda ustala, usled čega bi voda u čabru opet opala, da bi umotana u krupnocvetasti čaršav sela na krevet, ležale su pred njom, raširene na patosu, četiri nošene suknje i ona oprana. Desnim kažiprstom poduprla bi donji kapak desnog oka i odbivši svačiji savet, čak i onaj svoga brata Vincenta, brzo donela odluku. Ustala bi bosa i nožnim prstima odgurnula onu suknju čiji krompirasti sjaj beše najviše stradao. Tako upražnjeno mesto pripalo bi onda onoj čistoj suknji.

U slavu Isusovu, o kome je imala čvrste predstave, baba bi sutradan, u nedelju ujutro, posvetila osveženi redosled sukanja na hodočašću u ramkausku crkvu. Gde joj je bila oprana suknja? Moja baba nije bila samo čista već i pomalo sujetna žena, i zato je najbolji komad nosila vidno i po lepom vremenu na suncu.

Bilo je to, međutim, jednog ponedjeljka posle podne kad je baba sedela kraj vatre od krompirove lesine. Nedeljna suknja joj je tog ponedjeljka došla za jedno mesto bliže, dok je onaj komad, koji se u nedelju grejao na njenom telu, tog ponedjeljka ponedeljski sumorno padao s njenih kukova. Zviždukala je nešto neodređeno i leskovim prutom čeprkala iz pepela prvi pečeni krompir. Odgurala ga je prilično daleko od goruće humke da ga vetar lizne i ohladi. Onda je jedna zašiljena grana nabola napola ugljenisanu, skorelu i popucalu krtolu, prinela je njenim ustima koja nisu više zviždala, već između vetrom isušenih, ispucalih usana duvala pepeo i zemlju sa ljuske.

Dok je duvala, baba je žmurila. Kad je mislila da se dovoljno naduvala, otvorila je najpre jedno oko pa drugo, zagrizla rastavljenim, inače besprekornim sekutićima, odmah zatim ponovo razjapila vilicu da bi zadržala polovinu još suviše vrelog brašnjavog krompira u otvorenoj usnoj duplji i zaokrugljenim pogledom iznad raširenih nozdrva, koje su upijale dim i oktobarski vazduh, zagledala se u bliski horizont sa raspedeljujućim telegrafskim stubovima i gornjom trećinom ciglanskog dimnjaka.

Nešto se micalo između telegrafskih stubova. Baba je zatvorila usta, uvukla usne, zažmirila i tako žvakala krompir. Nešto se micalo između telegrafskih stubova. Nešto je tamo trčalo. Tri čoveka su trčala između bandera, trojica prema dimnjaku, onda ispred njega naokolo, pa jedan natrag, taj je uzeo i novi zalet, izgledao je kratak i širok, i skočio je preko, preko ciglane, druga dvojica, više tanka i dugačka, takođe preko ciglane, premda sporije, pa ponovo između bandera, a onda je onaj kratki i široki naglo skrenuo i njemu kratkome i širokome više se žurilo nego onima tankima i dugačkima,

ta dvojica trkača morali su opet prema dimnjaku, jer se prvi već kotrljao preko, a oni, eto, dva palčiceva skoka iza njega uzimali su tek zalet i odjednom nestali, izgubili volju, šta li, a i kratki je nekako usred skoka pao s dimnjaka i zaminuo za horizont.

I tamo su ostali i pravili pauzu ili se preoblačili u druge kostime ili pravili cigle, za šta su ih plaćali.

Kad je baba htela da iskoristi tu pauzu i nabode drugi krompir, promašila ga je. Jer je uto onaj koji je izgledao kratak i širok u istom kostimu preskočio horizont kao da je plot, a i kao da je ostavio onu dvojicu hajkača iza tog plota, među ciglama ili na cesti za Brentau, no i pored toga mu se žurilo, hteo je da bude brži od telegrafskih stubova, pravio je dugačke, spore skokove preko njive, sa donova mu se otkidalo blato, on sam otkidao se od blata, no ma kako nadugačko skakao, ipak je sporo odmicao glibom. Ponekad je izgledalo kao da se zalepio za zemlju, pa onda, opet, kao da je lebdeo u vazduhu, stigao je i da usred skoka, onakav kratak i širok, otre čelo pre nego što će mu se noga ponovo upreti u tek preorano polje koje je pored pet jutara krompirišta vodilo ka jarku.

I dospeo je do jarka, no tek što je kratak i širok nestao u njemu, preko horizonta su se popela ona dvojica dugačkih i tankih – u međuvremenu su po svoj prilici bila u ciglani – zakoračila krupnim koracima u glib onako dugačka i tanka, ne ni tako mršava, da moja baba opet nije mogla nabosti krompir; jer ne viđa se svaki dan da se trojica jednako odraslih, premda ne jednako izraslih, vijaju oko telegrafskih stubova, zamalo pa da otkinu i dimnjak sa ciglane, i onda u razmacima, najpre kratko i široko pa onda tanko i dugačko, ali sva trojica podjednako naporno, žilavo, sa sve više blata

na donovima, nacifrano jure preko njive koju je Vincent preoraio pre dva dana, i na kraju iščile u jarku.

Sad nije bilo više nijednog i baba je mogla lepo da nabode već skoro ohlađeni krompir. Brzo je oduvala zemlju i pepeo s ljuške, ugurala odmah čitav krompir u usta, pomislila, ako je uopšte išta pomislila: zacelo su sa ciglane, i već počela da melje ustima kad je jedan od njih iskočio iz jarka, iznad crnih brčina pogledao divljački oko sebe, napravio dva skoka u pravcu vatre, stajao u isti mah i ispred, i iza, i pored vatre, ovde opsovao, onde obamro od straha, ne znajući kuda, nije mogao natrag, jer otud su dolazili jarkom tanki i dugački, pa se lupio, lupio po kolenima i iskolačio oči da su mu skoro ispale, a i znoj mu je curkom curio sa čela. Sopćući, drhtavih brkova, usudio se bliže, dopuzio do donova, dopuzio sasvim do moje babe, pogledao u nju kao kratka i široka životinja, tako da je baba morala da uzdahne, da nije više mogla da žvaće krompir, da je spustila donove od čizama, i nije više mislila na ciglanu, na cigle, ciglare i crepare, već podigla suknju, dapače, sve četiri suknje je podigla, odjednom i dovoljno visoko da je onaj što nije bio sa ciglane mogao kratak i širok da se podvuče, i tako nije više bilo brkova i nije više izgledao kao životinja i nije bio ni iz Ramkaua ni iz Fireka, bio je sa strahom pod suknjom, i nije se više lupao po kolenima i nije bio ni širok ni kratak, a ipak je stao pod suknje i zaboravio soptanje, drhtanje i lupanje po kolenima: bilo je tiho kao prvog ili poslednjeg dana sveta, vetrić je ćarlijao u plevinoj vatri, telegrafski stubovi su se bezglasno prebrojavali, ciglanski dimnjak je stajao na svom mestu, a ona, moja baba, ona je smireno poravnala gornju suknju preko one ispod nje, jedva ga je i osećala ispod četvrte suknje i svojom trećom još nikako nije shvatila šta se to novo

i čudnovato zbiva s njenim telom. I jer je, prvo, sve to bilo čudnovato, mada gore sasvim normalno, a drugo i treće, nije još ništa shvatala, iščeprkala je iz pepela dva-tri pečena krompira, izvadila četiri presna iz kotarice pod svojim levim laktom, gurnula presne krtole jednu za drugom u vreli pepeo, pokrila ih sa još više pepela i prodžarala vatru da je dim ponovo oživeo – a šta bi drugo i radila?

Tek što su se babine suknje smirile, tek što se gusti dim vatre od krompirove lesine, koji je zbog žestokog lupanja o kolena, zbog skakanja i čarkanja izgubio svoj pravac, žut i puzav ponovo okrenuo ka jugozapadu i tako se povio prema vetru, iz jarka su ispala ona dvojica dugačkih i tankih što su bila za petama kratkome a širokome, sada pod suknjama dreždećem deliji, i pokazalo se da su zaista dugački i tanki, i profesionalni nosioci uniforme poljske žandarmerije.

Skoro bi i prošlišali pokraj moje babe. Nije li jedan već preskočio vatru? No odjednom su se ipak dosetili da imaju potpetice a u potpeticama svoj mozak, zakočili su, okrenuli se, ukipili, stajali su tako uniformisani, učizmljeni u dimu i kašljucajući izvlačili uniforme iz dima, vukući za sobom i sam dim, kašljucali su i onda kad su oslovili babu i upitali je da li je videla Koljačeka, a morala ga je videti, jer sedi, eto, tu kraj jarka, a on, Koljaček, pobegao je jarkom.

Moja baba nije videla nikakvog Koljačeka, jer nikakvog Koljačeka nije ni poznavala. Je li sa ciglane, raspitivala se, jer ona poznaje samo one sa ciglane. Ali uniforme su joj opisale Koljačeka kao čoveka koji nema nikakve veze sa ciglama, koji je, štaviše, kratak pa širok. Moja baba se odjednom setila da je videla jednog takvog gde juri, pokazala vreliim krompirom na šiljatom prutu u pravcu Bisaua, koji bi, prema krompiru, trebalo da leži negde između šestog i sedmog telegrafskog direkta brojeći od ciglanskog dimnjaka nadesno. No da li

je taj trkač bio baš Koljaček, to moja baba nije znala; svoje neznanje pravdala je vatrom pred čizmenim đonovima, a ova joj zadaje sasvim dovoljno posla, jer slabo gori, pa zato i ne može da vodi brigu o ljudima koji protrčavaju ovuda ili stoje u dimu, i, uopšte, ona nikad ne vodi brigu o ljudima koje ne poznaje, a poznaje samo one iz Bisaua, Ramkaua, Fireka i sa ciglane – a to joj je sasvim dosta.

Kad je moja baba to rekla, uzdahnula je tiho, no ipak dovoljno glasno da su je uniforme radoznalo upitale šta tu ima da se uzdiše. Klimnula je glavom prema vatri, što je trebalo da znači da je uzdahnula nešto zbog nikakve vatrice, a nešto i zbog mnogih ljudi u dimu; potom je široko rastavljenim sekutićima odgrizla pola krompira, sasvim se predala žvakanju i zakovrnula očnim jabučicama nagore, pa ulevo.

Oni u uniformi poljske žandarmerije u odsutnom pogledu moje babe nisu mogli nazreti nikakvo ohrabrenje, nisu znali da li da iza telegrafskih bandera potraže Bisau i zato su u prvi mah zaboli bajonete u susedne, još nezapaljene gomile drača. Potom su, predavši se iznenadnom nadahnuću, prevrnuli istovremeno obe skoro pune korpe krompira pod babinim laktovima i dugo nisu mogli shvatiti, zašto su se iz pletera pred babine čizme otkotrljali samo krompiri a ne i Koljaček. Sumnjičavo su obilazili oko hrpe kao da je Koljaček u tom kratkom vremenu mogao da se pretvori u krompir, pa su ga i boli, dobro ciljajući, no nisu čuli nikakve jauke bodenoga. Njihova podozrivost pogađala je svaki i najkržljiviji grm, svaku mišju rupu, svaki krličnjak i uvek iznova moju babu koja je sedela tu kao prirasla, uzdisala, uvlačila zenice pod kapke, otkrivala beonjače i prizivala sve kašubijske svece poimence – što je zbog slabe vatre i dve prevrnutе kotarice zvučalo još upečatljivije i bolnije.

Uniformci su ostali dobrih pola sata. Nekad su stajali dalje od vatre nekad opet bliže, premeravali ciglanski dimnjak, hteli da zauzmu Bisau, odgodili napad i držali pomodrele ruke nad vatrom dok nisu od babe, koja nije prekidala da uzdiše, dobili svaki po jedan raspuknuti krompir na štapiću. No usred žvakanja prisetili su se uniformci svojih uniformi, otrčali na kamenomet u polje, pa duž žutilovki u jarku i isterali jednog zeca koji se, međutim, nije zvao Koljaček. Kod vatre su ih opet čekali brašnjavi, mirisavi i vreli krompiri, pa su se odlučili, sad već miroljubivi, a donekle i premoreni, da ponovo pakupe presne krtole u one iste korpe iz kojih su ih pre toga istresli, smatrajući to za svoju svetu dužnost.

Tek kad je veče iz oktobarskog neba počelo cediti sitnu, kosu kišicu i mastiljavi sumrak, latili su se još na brzinu i bez volje dalekog, crnog kamena međaša i kad su ga srušili, digli su ruke od dalje potere. Još malo cupkanja i držanja ruku, kao da blagosiljaju, nad pokislom, dimljivom vatricom, još jedno kašljanje u zelenom dimu, jedno suzljivo oko u žutom dimu, onda kašljucajući, suzljivi odlazak u čizmama u pravcu Bisaua. Ako Koljaček nije ovde, mora Koljaček da je u Bisauu. Žandari znaju uvek samo za dve mogućnosti.

Dim polako zamiruće vatre zavio je babu u petu i tako široku suknju da se u svoje četiri suknje, sa uzdasima i imenima svetaca, našla slično Koljačeku i sama pod suknjom. Tek kad su uniforme bile još samo klackave tačke koje su polako tonule u sutonu između telegrafskih stubova, digla se baba tako teško kao da je pustila korenje pa sada, čupajući žilice i zemlju, prekida upravo započeto rasteenje.

Koljaček se stresao od hladnoće kad se kratak i širok iznenada našao bez kape na kiši. Žurno je stao zakopčavati pantalone koje je bio otkopčao pod suknjama od samog straha i bezgranične potrebe za skloništem. Žustro je baratao

prstima bojeći se da mu se kita suviše brzo ne ohladi, jer je vreme bilo puno jesenjih opasnosti od prehlade.

I tada je moja baba našla pod pepelom još četiri vruća krompira. Tri je dala Koljačeku a jedan sebi i pre nego što je zagrizla, upitala ga je da li je sa ciglane, premda je znala da je Koljaček došao odnekud drugde a ne od cigala, no bilo joj je sasvim svejedno šta joj je odgovorio, uglavnom, utrapila mu je lakšu korpu, sama se nakrivila pod težom, u slobodnu ruku uzela motiku i grabulje i odvejala s korpom, krompirom, motikom i grabuljama sa svoje četiri suknje u pravcu Bisau-Abaua.

Nije to bio baš tačno Bisau. To je ležalo više u pravcu Ramkaua. Ostavili su ciglanu s leve strane, uputili se prema crnoj šumi u kojoj se nalazio Goldkrug a iza njega Brentau. A ispred šume, u udolini, ležao je Bisau-Abau. Onamo je dopratio moju babu kratki i široki Josip Koljaček, koji se nije više mogao odlepiti od sukanja.